

**Çocuk Refahı Alanında Sosyal Dışlanmayla Mücadele:
Sosyal Hizmet Eğitimi Bir Mücadele Aracı Olarak Kullanılabilir Mi?**

Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ¹

¹ Sosyal Hizmet Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Sorumlu Yazar: Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ, sanemozge@gmail.com

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Bilgilendirme: Bu makale, 30 Ekim-01 Kasım 2018 tarihleri arasında Çanakkale’de düzenlenmiş olan 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Bu çalışmanın araştırma kısmına vermiş olduğu finansal destek dolayısıyla Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne teşekkür ederim.

Araştırma/Proje Desteği: Bu makaleye temel olan araştırma, 13460 proje numarası ile Hacettepe Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Kaynak Gösterimi: Özateş Gelmez, Ö. S. (2019). Çocuk refahı alanında sosyal dışlanmayla mücadele: Sosyal hizmet eğitimi bir mücadele aracı olarak kullanılabilir mi? *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(Özel Sayı 1), 37-48. doi: 10.17244/eku.491889

**Fight Against Social Exclusion in Child Welfare:
Can Social Work Education Be Used as A Tool for the Struggle?**

Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ¹

¹ Department of Social Work, Faculty of Economics and Administrative Science, Hacettepe University, Ankara, Turkey

Corresponding Author: Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ, sanemozge@gmail.com

Article Type: Research Article

Acknowledgement: This article was orally presented as a paper at the 2nd International Symposium on Social Sciences Education organized between 30th October and 1st November in Çanakkale, Turkey. I would like to thank Hacettepe University, Scientific Research Project Coordination Unit for their financial support given to the research.

Funding: The research of this study was supported by the Hacettepe University, Scientific Research Project Coordination Unit with project number 13460.

To Cite This Article: Özateş Gelmez, Ö. S. (2019). Çocuk refahı alanında sosyal dışlanmayla mücadele: Sosyal hizmet eğitimi bir mücadele aracı olarak kullanılabilir mi? *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(Özel Sayı 1), 37-48. doi: 10.17244/eku.491889

Çocuk Refahı Alanında Sosyal Dışlanmayla Mücadele: Sosyal Hizmet Eğitimi Bir Mücadele Aracı Olarak Kullanılabilir Mi?

Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ¹

¹ Sosyal Hizmet Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5990-4480>

Öz

Ebeveynlerinin vefatı, ailenin çocuğun bakımı için gereken temel ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik güce sahip olmaması, ihmal ve/veya istismar gibi nedenlerle bakım ve korunma sorumluluğuna devletin dahil olduğu “korunma gereksinimi olan çocuklara” sunulan hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi, çocuk refahı alanının çalışmaları arasında yer almaktadır. Sosyal hizmetin temel alanlarından birisi olan çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının temel sorumlulukları arasında da korunma gereksinimi olan çocukların haklarının ve iyilik hallerinin korunması bulunur. Korunma gereksinimi içinde bulunan çocuklar için sunulan hizmetler kadar önemli olan ve sosyal hizmet uzmanlarının gayretini gerektiren bir diğer konu da söz konusu çocuklara yönelik toplumdaki ayrımcı yargı ve söylemlerle mücadele edilmesidir. Bu mücadelenin gerçekleştirilebilmesi için sosyal hizmet öğrencilerinin, korunma gereksinimi olan çocuklarla ilgili mevcut olumsuz yargılar üzerine, lisans eğitimleri süresince farkındalık geliştirmeleri gerekmektedir. Bu farkındalığın geliştirilebilmesi amacıyla Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü lisans programında yer alan zorunlu derslerden biri olan Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersi kapsamında, korunma kararlı çocuklar konusu ele alınmıştır. Ders kapsamında, öğrencilerin, korunma kararlı çocuklara ve bu alanda sunulan hizmetlere dair bilgi edinmesi ve farkındalık kazanması amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında söz konusu dersi alan ve araştırmanın örneklemini oluşturan 189 öğrenciye yansıtıcı günlükler uygulanmıştır. Yansıtıcı günlüklerin içerik analizi yöntemiyle analiz edilmesinin ardından nitel araştırma verilerine ulaşılmıştır. Bu çalışmada paylaşılan araştırma sonuçlarında, öğrencilerin korunma kararlı çocuklara ilişkin toplumdaki ayrımcı yargılara ilişkin değerlendirmeleri, sosyal dışlanmanın farklı görünümüleri olarak acıma, şefkat ve suçlama temaları altında ele alınmaktadır.

Makale Bilgisi

Anahtar Kelimeler: Korunma gereksinimi olan çocuklar, Sosyal dışlanma, Sosyal hizmet eğitimi, Sosyal hizmet etiği, Sosyal hizmet uzmanları.

Makale Geçmişi:

Geliş: 03 Aralık 2018
Düzeltilme: 29 Ocak 2019
Kabul: 11 Mart 2019

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Fight Against Social Exclusion in Child Welfare: Can Social Work Education Be Used as A Tool for the Struggle?

Abstract

The planning and implementation of services offered to children in foster care is amongst the duties and efforts of child welfare. The phrase “children in foster care” refers to children whose care and protection responsibilities are undertaken by government for reasons such as decease of parents, or parents’ weak economic power that cannot afford basic needs of the child, or neglect and/or abuse. One of the most important responsibilities of social workers, who work in child welfare, and one of the main fields of social work, is the protection of the rights and well-being of foster children. Another issue that is as important as the services provided for foster children and which social workers need to strive for is the fight against discriminatory stereotypes and discourses in the society. In order for this struggle to take place, social workers need to develop awareness during their undergraduate education on the common prejudices they may face about foster children. In order to be able to achieve this, a session of Field Experience in Social Work Settings, a compulsory course in Hacettepe University Social Work Department undergraduate program, has been devoted to foster children. Within the course, after informing students about foster children and social services provided for them, qualitative research data were collected from students through reflective diaries. In the results of the research that will be shared in this study, there are evaluations of students about discriminatory judgments in the society regarding foster children, as considered under the themes of compassion, affection and blame as different aspects of social exclusion.

Article Info

Keywords: Foster children, Social exclusion, Social work education, Social work ethics, Social workers.

Article History:

Received: 03 December 2018

Revised: 29 Ocak 2019

Accepted: 11 Mart 2019

Article Type: Research Article

Giriş

Hemen her toplumda ve her tarihsel süreçte ebeveynlerinin vefatı, çocuğun ihmal ve/veya istismarı ya da ailenin çocuk bakımı için gereken temel ihtiyaçları karşılayacak ekonomik güce sahip olamaması gibi nedenlerle biyolojik ebeveynleri dışındaki kişiler tarafından ya da bu amaca hizmet eden kuruluşlarca bakım sorumluluğu üstlenilen çocuklar var olagelmıştır. Sosyal devlet anlayışının ortaya çıkması ve yaygınlaşması ile aile ve çocuğun yaşadığı ortamın sağlıklı hale getirilmesinde ve çocuğun temel haklarının korunacağı koşulların oluşturulmasında gereken hizmetleri sağlamak, devletlerin öncelikli sorumlulukları arasında yer almıştır. Bu sorumluluklar arasında bulunan çocuk refahı hizmetlerinin bir bölümü, korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik olarak planlanmakta ve sunulmaktadır. Korunma gereksinimi olan çocuklar, biyolojik ebeveynleri, aile üyeleri ya da bakımı üstlenen diğer kişiler tarafından ihmal ya da istismar edilen ya da çeşitli nedenlerden dolayı bakımı gerçekleştirilemeyen küçüğü ifade etmektedir (Barbell & Freundlich, 2001). Türkiye’de korunma gereksinimi olan çocuk, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununca, “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya kişisel güvenlikleri tehlikede olup; ana ve/veya babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan; ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen; ana veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk” olarak tanımlanmıştır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ise korunma gereksinimi olan çocuğu, “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru” olan çocuk olarak tanımlamıştır.

Korunma gereksinimi, hukuken tespit edilerek hakkında korunma kararı çıkartılan çocuklara yönelik olarak sunulan hizmetler, çocuğun (ve ailesinin) yaşantısındaki kriz durumlarına yanıt olabilmesi için tasarlanmış, profesyonel hizmetler bütünüdür. Bu hizmetlerin temelinde çocuğun yaşamını sağlıklı bir ortamda sürdürebilmesinin garanti altına alınması amacı yer alır. Bu nedenle, çocuğun biyolojik ailesinin yanında kalmasının uygun ve/veya mümkün olmadığı durumlara çocuk, kendisiyle kan bağı bulunmayan bakım sağlayıcı kişinin/ailenin yanına, bakımını üstlenen akrabalarının yanına ya da bu amaçla hizmet veren kuruluşlara yerleştirilebilmektedir.

Korunma gereksinimi olan çocuklar için sunulan hizmetlerde son yıllarda artan yönelim, çocuğun biyolojik ailesinin yanında desteklenmesi, çocuğun kendi ailesine mümkün olan en kısa sürede döndürülmesi için gerekli çalışmaların yapılması, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise koruyucu aile ya da evlat edinme hizmetlerinden yararlandırılmasıdır. Çocuğun bir aile yanına yerleştirilmesine karşın, kuruluş bakımı ise -her ne kadar yıllar içinde bakım ve barınma koşulları iyileştirilmiş olsa da- tercih edilen bir model olarak kabul edilmemektedir. Bununla birlikte korunma gereksinimi olan tüm çocukların bir aile yanında desteklenmesinin mümkün olamaması nedeniyle varlığını sürdüren kuruluş bakımı hizmetinin iyileştirilmesine yönelik çabalar bulunmaktadır. Buna göre kuruluşlar, kışla tipi olmaktan çıkartılarak ev benzeri ortamlara dönüştürülmekte ve böylece daha iyi koşullarda, daha az sayıda çocuğun bir arada yaşayabileceği modeller olarak düzenlenmektedir. Korunma gereksinimi olan çocuklar için sunulan en eski hizmet modellerinden¹ olan kuruluş bakımı, genel olarak korunma gereksinimi olan çocukların, yedi gün yirmi dört saat boyunca, yakın yaş grubundan çocuklarla yaşadığı ve bu çocukların bakımlarının, kuruluştaki çalışan personel tarafından sağlandığı hizmet modeli olarak tanımlanabilir.

Türkiye tarihinde kuruluş bakımının ilk örneğini, bakımını sağlayacak kimsesi olmayan, farklı kültürlerden çocukların aynı çatı altında barınmasına ve eğitimlerinin sağlanmasına yönelik olarak 1863 yılında açılan İslahhanenin oluşturduğu kabul edilmektedir (Çavuşoğlu & Açar, 2005, s. 35). Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yakınlarını kaybeden ve yoksun duruma düşen yetişkinlerin yanı sıra çocuklara yönelik olarak süt çocuğu yuvası ve yetimhane hizmeti sunan Darülaceze Kurumu ise 1895 yılında açılmıştır (Çavuşoğlu & Çetinkaya, 2005, s. 36). Ailesi olmayan çocuklara hizmet vermiş olan bir başka kurum ise 1903 yılında açılan Darülhayr-ı Ali’dir. Söz konusu kurumun, 1909 yılında kapatılana kadar yaklaşık dört yüz çocuğa hizmet verdiği belgelenmiştir (Erol, Şimşek & Üstüner, 2005, ss. 23-24). 1914 yılında korunma gereksinimi olan çocukların bakım ve eğitimini üstlenmek amacıyla Darüleytamlar kurulmuş ve 1926 yılına kadar hizmet vermiştir (Çavuşoğlu & Sevindi, 2005, s. 37). 1921 yılında çalışmalarına başlayan Himaye-i Etfal Cemiyeti, savaş sırasında öksüz ve yetim kalan çocuklara bakım ve eğitim hizmeti vermek için kurulmuş, 1935

¹ Günümüzün kuruluş bakımı modeliyle en çok benzeşen model, sanayileşmeyle birlikte 19. yüzyılda, yoksul ve ailesi olmayan çocukların yetimhanelerde ve çocuk bakım kuruluşlarında vesayet altına alınması olarak görünse de korunma gereksinimi olan çocukların bir çatı altında barındırılmaları ile ilgili kayıtlar, M.S. 3.-4. yüzyıla kadar uzanmaktadır (Friedlander, 1966; Koşar, 1992).

yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır (Çavuşoğlu, 2005, ss. 4-5; Erol vd., 2005, s. 27). Bugün Türkiye’de korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik olarak verilen kuruluş bakımı hizmeti Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulmaktadır.

Türkiye’de 2005 yılında başlanan dönüşüm ile çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları yerine, ev tipi hizmet modeli olarak kabul edilen çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi modellerine geçilmiştir. Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarına benzer biçimde, çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi de hizmetlerini, yaş ve cinsiyet değişkenlerini göz önünde bulundurarak sunmaktadır. Ancak bu iki model arasındaki en önemli fark, kışla tipi kuruluşların yerini, daha az sayıda çocuğun bir arada barındığı evlere bırakmış olmasıdır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ÇHGM], 2017a). Güncel verilere göre Türkiye’de 108 çocuk evi sitesinde 6.208, 1.195 çocuk evinde ise 6.341 çocuk bakım altında bulunmaktadır (ÇHGM, 2017b).

Çocuk refahı ve korunma gereksinimi olan çocuklar, sosyal hizmetin bir meslek olarak ortaya çıktığı ilk yıllardan bu yana çalışma alanları arasında yer almış, mesleğin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanları, bu alanda sosyal politikaların geliştirilmesinden, hizmetlerin planlanmasından ve sunulmasından sorumlu olmuşlardır. Geçmişte olduğu gibi bugün de uzmanların bu sorumluluğu yerine getirirken, mesleğin temel ilkeleri olan, insan haklarının korunması ve sosyal adaletin sağlanması hedeflerini içselleştirmiş olmaları ve tüm mesleki çalışmalarında temel almaları beklenir. Sosyal hizmet uzmanlarının, mesleğin söz konusu sorumluluklarını yerine getirebilmesi için öncelikle, çalıştıkları alanda müracaatçılarına karşı var olan ayrımcı yargılara karşı mücadele etmesi gerekmektedir. Bu mücadelenin verilebilmesinde sosyal hizmet akademisyenlerine düşen sorumluluk ise sosyal hizmet uzmanı adaylarının aldıkları eğitimin, bu amaçların içerildiği bir bakış açısıyla hazırlanmasıdır. Zira sosyal hizmet öğrencilerinin, müracaatçı gruplarına yöneltilen olumsuz yargılara dair farkındalık kazanmış olmaları, mesleğe atıldıklarında bu yargıların kendileri tarafından yeniden üretilmemesi, hizmetlerin planlanması ve sunumunda kalitenin korunması, müracaatçılarla kurulan mesleki ilişkinin önyargısız olması, sosyal adaletin sağlanması, temel hak ve özgürlüklerin korunması amacını taşıyan mesleki uygulamaları gerçekleştirebilmeleri için bir zorunluluktur.

Bu araştırma, sosyal hizmetin tüm diğer çalışma alanlarında olduğu gibi çocuk refahı alanında hizmet alan müracaatçı gruplarına dair olumsuz yargıların sosyal hizmet uzmanlarınca farkında olunmamasının, uzmanların mesleğin ilkeleri doğrultusunda çalışmalar yapabilmelerinin ve dolayısıyla mesleki sorumluluklarını yerine getirmelerinin önünde engel oluşturacağı sorununa dayanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, sosyal hizmet öğrencilerinin korunma gereksinimi olan çocuklara karşı toplumdaki mevcut olumsuz yargılara ilişkin farkındalık kazanmaları amaçlanmıştır. Bu temel amaç bağlamında gerçekleştirilen araştırmanın alt amaçları şunlardır:

Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersinin derse katılan sosyal hizmet birinci sınıf öğrencilerinin;

- korunma kararlı çocukların maruz kaldığı sosyal dışlamaya,
- korunma kararlı çocuklara toplumda yöneltilen ayrımcı yargılara,
- korunma kararlı çocuklara toplumda yöneltilen ayrımcı yargıların kaynaklarına

ilişkin farkındalıklarını nasıl etkilediğinin ortaya çıkartılması olarak belirlenmiştir.

Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinin aldığı zorunlu derslerden biri olan Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersinin içeriği bu temel ve alt amaçlar kapsamında gözden geçirilmiş ve çeşitli öğrenme teknikleriyle konunun ele alınmasının ardından, öğrencilerin bu konudaki farkındalıklarını ortaya çıkartmaya yönelik olarak yansıtıcı günlükler uygulanmıştır.

Yöntem

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü birinci sınıf öğrencilerinin aldığı zorunlu dersler arasında bulunan Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersinde pek çok sosyal hizmet alanı ele alınmış, öğrencilerin bu alanlara ilişkin temel bilgileri edinmesi hedeflenmiştir. Derste ayrıca öğrencilerin, farklı sosyal hizmet alanlarında sunulan hizmetlerden yararlanan müracaatçı gruplarına yöneltilen olumsuz yargılara ilişkin farkındalık kazanmaları da amaçlanmıştır. Derste ele alınan alanlardan biri olan çocuk refahı kapsamında, korunma kararlı çocuklar konusu incelenmiştir.

Katılımcılar

Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersi kapsamında dersi alan ve devam eden tüm öğrencilerin (189 kişi) öncelikle, çocuk refahıyla ilgili belirlenen kaynakları okumaları istenmiştir. Ardından Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden² alınan resmi izinle korunma kararlı çocuklara hizmet veren bir kuruluşa, dersi alan tüm öğrencilerin katılımıyla ziyaret gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ziyaret öncesinde, öğrencilere rehberlik edecek uzman ile iletişim kurularak, yapacağı bilgi paylaşımının çerçevesi çizilmiştir. Böylece kuruluş ziyareti sırasında öğrencilerle öncelikle kuruluşun tarihine, mevzuatına, amacına, personeline, hizmetlerine ve hizmetlerden yararlanan müracaatçı profiline ilişkin genel bilgiler paylaşılmıştır. Ardından öğrencilerin, uzmanın mesleki deneyimlerini, müracaatçı grubuna ilişkin olumsuz yargıların neler olduğuna ilişkin görüşlerini, bu yargıların ortadan kaldırılmasının ve sosyal içermenin başarılmasının nasıl sağlanabileceğine ilişkin değerlendirmelerini öğrenmeleri sağlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu öğrenme sürecinin ardından öğrencilerin, korunma gereksinimi olan çocuklara ilişkin mevcut olumsuz yargılara dair farkındalıklarının görülebilmesi için yansıtıcı günlükler uygulanmıştır. Nitel araştırma tekniği olan yansıtıcı günlüklerle öğrencilerin, öğrenme sürecine, formüle ettikleri düşünce ve değerlendirmeleriyle katılımlarının sağlanması (Dummer, Cook, Parker, Barrett, & Hull, 2008, s. 461), konu hakkındaki düşüncelerinin ortaya çıkartılması ve böylece derinlikli verilere ulaşılması (Travers, 2011, s. 205) amaçlanmıştır. Yansıtıcı günlüklerde öğrencilere yöneltilen iki soru üzerinden korunma gereksinimi olan çocukların karşı karşıya kaldığı olumsuz yargıların neler olduğuna ilişkin farkındalıkları görülmeye çalışılmıştır. Söz konusu sorulardan ilki, 'bu derste ne öğrendiniz?', ikincisi ise 'korunma gereksinimi olan çocukların karşı karşıya kaldığı olumsuz yargıların neler olduğunu fark ettiniz?'dir.

Verilerin Analizi

Ders döneminin tamamlanmasının ardından yansıtıcı günlükler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve araştırmanın temalarına ulaşılmıştır. Nitel içerik analizi, yazılı materyali analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir ve araştırmacının, bütünü anlamını keşfetmesi, kodları ve kategorileri oluşturma yoluyla genel bir açıklamayı biçimlendirmesi, analiz sürecini ve sonuçları bir hikayeye raporlaması için imkân tanır (Elo vd., 2014; Vaismoradi, Turunen & Bondas, 2013). Bu çalışmada yansıtıcı günlükler üzerinden gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda araştırmanın 'acıma', 'şefkat' ve 'suçlama' olmak üzere üç teması ortaya çıkartılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulgularının ortaya çıkartılması amacıyla, 2016-2017 öğretim yılı itibariyle Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü birinci sınıfında alınması gereken zorunlu dersler arasında yer alan Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersine katılan 149 kadın, 40 erkek toplam 189 öğrencinin kaleme aldığı yansıtıcı günlükler analiz edilmiştir. Analiz sonucunda genel olarak, derste konunun ele alınmasının ardından öğrencilerin, korunma gereksinimi olan ve kuruluş bakımında kalan çocukların sosyal dışlamanın farklı görünüşleriyle karşı karşıya kaldıklarını keşfetmiş oldukları görülmüştür. Bu bağlamda günlüklerin analizi sonucunda ulaşılan ilk tema 'acıma'dır. Bu tema altında öğrenciler, korunma kararlı çocuklara yönelik yaklaşımı belirleyen duygu durumunun acıma olması halinde, çocukların kamusal alanda etiketleyici ve dışlayıcı muamelelerle karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Günlüklerin analizinde ortaya çıkan ikinci tema 'şefkat'tir. Bu tema altında öğrenciler, korunma kararlı çocuklara duyulan şefkatin, ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara hissedilen şefkatten farklı olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre öğrenciler, söz konusu duygu durumunun biçimlendirdiği yaklaşımın, yetişkinlerin vicdanında bir rahatlama sağlaması dışında çocukların yaşamları açısından olumlu bir karşılığı olmadığını zira bu türden bir yaklaşımın, çocukların maruz kaldığı muameleyi insanileştirmedeğini vurgulamışlardır. Analizde ortaya çıkan son tema ise 'suçlama'dır. Bu tema altında öğrenciler, korunma kararlı çocukların biyolojik ailelerine yönelik toplumda yaygın bir suçlama eğilimi olduğunu, dahası gerek kuruluş bakımında kaldıkları süre içinde gerekse kuruluş bakımından ayrıldıktan sonra söz konusu çocukların, suç unsuru taşıyan eylemlerin potansiyel faili olarak görüldüklerini belirtmişlerdir.

² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının adı, 09.07.2018 tarihli, 703 sayılı KHK ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Yapılan düzenlemeyle Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri olarak adlandırılmıştır.

Korunma Kararlı Çocukların Dışlanmasına Yol Açan Bir Duygu Durumu Olarak Acıma

Araştırmada ortaya çıkan dikkat çekici sonuçlar arasında öğrencilerin, korunma kararlı çocukların maruz kaldığı dışlayıcı muamelelerin temelinde yer alan duygu durumlarından birinin ‘acıma’ olduğuna ilişkin keşifleri yer almaktadır. 18 yaşındaki bir kadın öğrencinin aşağıdaki ifadesinde de görülebileceği gibi öğrenciler, korunma kararlı çocuklar için taşınan acıma duygusunun, çocukların toplum tarafından kabulünü değil, bilakis reddedilerek dışlanmasını beraberinde getirdiğini ve bu durumun, çocuklar açısından oldukça yaralayıcı olabileceğini vurgulamışlardır:

Toplumun acıyarak baktıkları bu çocuklara karşı aslında reddedici olabildiklerini ve bunun, çocuklar açısından oldukça incitici olduğunu öğrendim. Çünkü toplum, reddedip dışladığında da acıyıp onlara kendilerini kötü hissettirdiklerinde de çocuklar üzerinde aynı yarayı açıyor.” (Ö.g.³:25)

20 yaşındaki bir başka kadın öğrencinin (Ö.g.:151); “toplumun onlara acıyarak bakıyor olması ve onları ortada kalmış, zavallı konumunda çocuklar olarak görmesi, bu çocukları kötü yönde etkiliyor.” diyerek ifade ettiği üzere öğrencilerin, bir aile yanında kalmamaları nedeniyle devlet koruması altındaki çocukların, sahipsiz olduklarına ilişkin toplumda yaygın bir kabul olduğunu keşfettikleri görülmektedir. Öğrenciler ayrıca, korunma kararlı çocuklara karşı taşınan acıma duygusunun, çocukların toplumsal yaşama katılımlarını da olumsuz yönde etkilediğini vurgulamışlardır. Örneğin 18 yaşındaki bir kadın öğrenci bu konudaki keşfini, çocuk olmanın, toplumun dışlama mekanizmalarından azade olmayı getirmediğine ilişkin vurguyla şöyle ifade etmiştir:

“Gittiğimiz kuruluştaki sosyal hizmet uzmanı, bu çocukları toplu olarak bir yere, geziye götüremediklerini çünkü insanların, onların korunma kararlı çocuklar olduğunu anladıklarını ve acıyarak baktıklarından bahsetmişti. Çocuk dahi olsa toplum, insanı her şekilde dışarıda tutabiliyordu.” (Ö.g.:53)

Öğrenciler, korunma kararlı çocuklara yöneltilen bu türden bir yaklaşımın onların kamusal alanda etiketleyici ve dışlayıcı muamelelerle karşı karşıya kalmalarına, dahası yetişkinlerin söz konusu yaklaşımından diğer çocukların da etkilendiğini ve onların muamelelerinin de dışlayıcı bir boyut taşıdığını belirtmişlerdir. 19 yaşındaki bir kadın öğrencinin yansıtıcı günlüğündeki ifadesi bu yorumu destekler niteliktedir:

“Korunma kararlı çocuklar en çok okulda sosyal dışlanmaya maruz kalıyorlarmış. Kendi akranları, bu çocuklar kuruluşlarda kaldıkları için dışlayıp, aralarına almak istemiyorlarmış. Toplum, bu çocuklara hem acıyor hem de reddediyor.” (Ö.g.:07)

Korunma Kararlı Çocuklara Yönelik Muameleyi Değiştirmeyen Bir Duygu Durumu Olarak Şefkat

Yansıtıcı günlüklerde yaptıkları değerlendirmelerde öğrencilerin korunma kararlı çocuklara duyulan şefkatin, ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara hissedilen şefkatten farklı olduğunu keşfetmiş olmaları dikkat çekicidir. 29 yaşındaki bir kadın öğrencinin yansıtıcı günlüğünde (Ö.g.: 68); “insanlar bu çocuklara şefkatle yaklaşıyor gibi görünüyorlar fakat kimse ailesi ve kendisiyle en ufak temas istemiyor, kendi hayatlarını bozacaklarından korkuyorlar.” şeklinde belirttiği gibi korunma kararlı çocuklara duyulan şefkatin, bu çocuklara yöneltilen muamelelerin ayrımcı niteliğini ortadan kaldırmadığını keşfetmişlerdir. 21 yaşındaki kadın öğrenci ile 18 yaşındaki başka bir kadın öğrencinin ifadelerinde de görülebileceği gibi gerçekleştirilen dersin ardından öğrenciler, yetişkinlerin, aileleriyle birlikte yaşayan çocuklar ile kuruluş bakımında kalan çocuklar arasında bir ayrım gözettiğinin ve şefkat duygusunun yalnızca söylemde kaldığının altını çizmişlerdir:

“Aileler, yurttan kalan çocuklarla kendi çocuklarının arkadaş olmasında hiçbir zarar olmadığını söylerler ama uygulamada bunu istemiyorlar. Çünkü onlara göre bu çocuklar ne kadar şefkate muhtaç olsa da sorunludurlar ve kendi çocuklarını da bozarlar.” (Ö.g.:75)

“Ailelere, çocuğunuz, yurttan kalan çocuklarla arkadaşlık yapsın mı diye sorarsanız, çocuklarının böyle bir arkadaşlık yapacak çocuklarla aynı ortamda olmadığını düşündüklerinden rahatlıkla hiçbir sorun olmadığı cevabını alırken, ileride çocuğunuzun, yurttan yetişmiş biriyle evlenmesini ister misiniz diye sorduklarında hayır yanıtını veriyorlar. Bu da toplumda çocuklara gösterilen şefkatin bile eşit olmadığının göstergesidir.” (Ö.g.:53)

³ Bu çalışmada öğrencilerden alınan günlükler, “Ö.g.” biçiminde kısaltılmış ve her biri numaralandırılmıştır.

Öğrenciler özellikle, devlet koruması altındaki çocuklar için duyulan şefkatin, çocukların kaldığı kuruluşlara yetişkinler tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerle sınırlı kaldığını, dahası bu ziyaretlerin de çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bıraktığını vurgulamışlardır. 19 yaşındaki bir erkek öğrenci ile aynı yaştaki bir kadın öğrencinin ifadelerinde söz konusu değerlendirme açıkça görülmektedir:

“Okuduğum makale ve kuruluştaki uzmandan öğrendiklerime göre bu çocukların kaldıkları kuruluşlara insanlar sanki gezilecek bir yer gibi bakıyormuş. İnsanların içinde şefkat olsa da onları ziyaret edip, hediyeler getirip sonra gitmeleri, çocukların psikolojisinde sorunlar yaratıyor. Bunun yanında bu şefkatin altında da bir dışlama var.” (Ö.g.:05)

“İnsanlar, korunma kararlı çocukların kaldığı kuruluşlara gidip, birkaç hediye verip onların günlünü alacaklarını düşünüyorlar. Çocuklara süs eşyası muamelesi yapıldığını ve bunun çocuklara cidden psikolojik bir zarar verdiğini göremiyorlar.” (Ö.g.:35)

Korunma Kararlı Çocukları ve Biyolojik Aileleri Suçlama Eğilimi

Öğrencilerin yansıtıcı günlüklerindeki ifadelerinden, korunma kararlı çocukların suç unsuru taşıyan eylemlerin faili olarak, toplumun işaret ettiği kişiler olduklarına ilişkin keşifleri görülmektedir. 19 yaşındaki erkek öğrencinin yansıtıcı günlüğündeki ifadesinde de görülebileceği gibi bu çocukların korunma kararı devam ederken de 18 yaşındaki bir kadın öğrencinin vurguladığı gibi korunma kararı sonlanmış ve çocuklar kuruluş bakımından ayrılmış olsalar da toplumun suçlama eğiliminin sürdüğüne ilişkin keşifler dikkat çekicidir:

“Korunma kararlı çocuklar için toplumda ‘yurt çocuğu’ algısı vardır. Bu insanlara bir suç durumunda en zayıf halka olarak bakıldığından o yapar diyerek suçu ona atarlar. Halbuki bu çocuklara böyle davranmak onların toplumdan uzaklaşmasına sebep oluyor.” (Ö.g.:63)

“Korunma kararlı çocuklar, genelde kuruluştan ayrıldıktan sonra bile büyük bir sosyal dışlanmayla karşılaşmış. İnsanlar, hırsızlık ya da buna benzer herhangi bir şeyle karşılaştıklarında çevrelerinde varsa, genelde kurum bakımında kalmış insanları suçlama eğilimindeymişler.” (Ö.g.:92)

Öğrencilerin, korunma kararlı çocukların yalnızca kendilerinin suçlanmadığı aynı zamanda bu çocukların biyolojik ailelerinin de söz konusu eğilimden pay aldığına ilişkin keşifleri yansıtıcı günlüklerde sıklıkla yer almıştır. Ancak korunma kararlı çocukların ebeveynlerine yönelik toplumdaki yaygın suçlama eğiliminin kaynağının ise çocuklarını sorumsuzca terk etmiş oldukları kabulünden kaynaklandığı görülmektedir. Her ikisi de 17 yaşında olan kadın öğrencilerin aşağıdaki ifadeleri bu bulguyu destekler niteliktedir:

“İnsanlar korunma kararlı çocukların ebeveynlerini genellikle sorumsuzlukla suçlarlar. Hatta annelerine madem bakamayacaktın doğurmasaydın gibi ağır ithamlarda bulunurlar. Bu çocukları da sanki bulaşıcı hastalığa yakalanmış gibi çocuklarından uzak tutmaya çalışırlar.” (Ö.g.:161)

“Gittiğimiz kuruluştaki uzmanın dediği gibi, görenler ‘vah yavrum annesi babası da bırakmış gitmiş’ gibi bir tutum takınıyor. Fakat gittiğim kuruluş ziyaretinden öğrendiklerime dayanarak bu çocuklara bu tarz davranışlarda bulunulmamalı, onlara ne acımalı ne de anormal davranılmalı.” (Ö.g.:141)

Sonuç

Korunma gereksinimi olan çocukların haklarının ve iyilik hallerinin korunması, sosyal hizmetin temel alanlarından birisi olan çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının temel sorumlulukları arasında bulunur. Çocuk refahı alanında çalışacak sosyal hizmet uzmanı adaylarının bu mesleki sorumluluklarını yerine getirebilmesi için olumsuz yargılara ilişkin farkındalık sahibi olmaları önemlidir. Sosyal hizmet literatüründe, sosyal hizmet uzmanlarının mevcut olumsuz yargılara dair keşif sürecini başlatabilmeleri amacıyla eğitim içeriklerinin gözden geçirilmesinin ve bu sürecin sonundaki kazanımlarını değerlendirebilecek araştırmaların gerçekleştirilmesinin önemine işaret eden çalışmalar bulunmaktadır (Acar vd., 2016; Cankurtaran & Beydili, 2016; Duffy & Hayes, 2012; Wahler, 2012).

Bu gereklilik üzerinden içeriği gözden geçirilen Sosyal Hizmet Ortamlarında İnceleme dersinde korunma kararlı çocuklar konusunun ele alınmasının ardından öğrencilerin, korunma kararlı çocukların toplumda karşılaşabilecekleri olumsuz yargıların neler olabileceğine ilişkin keşiflerini ortaya çıkartmak amacıyla yansıtıcı günlükler uygulanmıştır. Öğrencilerin kaleme aldığı yansıtıcı günlüklerin analizi, bu yargıların sosyal dışlanmanın

farklı mekanizmaları olarak şefkat, acıma ve suçlama biçiminde ortaya çıkabileceğine ilişkin keşiflerini ortaya çıkartmıştır. Öğrenciler günlüklerde, korunma kararlı çocukların karşılaştıkları olumsuz yargıların bir bölümünün, söz konusu çocukları güçsüzleştirici bir duygu durumu olan 'acıma'nın bir yansıması olduğuna ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Zira böylesi bir duygu durumu, söz konusu çocukların toplum tarafından kabulünü değil, kamusal alanda etiketleyici ve dışlayıcı muamelelerle karşı karşıya kalmalarını beraberinde getirmektedir.

Çocuklar için oldukça yaralayıcı sonuçları olan bu yaklaşımın temelinde ise devlet koruması altındaki çocukların, aileleri olmadığı ve sahipsiz olduklarına ilişkin kabuller bulunmaktadır. Gerçekleştirilen araştırmada öğrenciler, korunma kararlı çocuklara yönelik toplumda yaygın biçimde 'şefkat' duygusunun da taşındığını fakat bu duygu durumunun, aileleriyle birlikte yaşayan çocuklara hissedilen şefkat ile aynı temelden kaynaklanmadığını belirtmişlerdir. Bu tür bir duygunun, acıma duygusuna benzer nitelikler taşıdığını vurgulayan öğrenciler, devlet koruması altındaki çocuklara duyulan şefkatin biçimlendirdiği muamelelerin de korunma kararlı çocukların yaşamlarında olumlu bir karşılığının bulunmadığını ifade etmişlerdir. Zira öğrenciler, söz konusu duygu durumunun, yetişkinler tarafından çocukların kaldığı kuruluşlara ziyaret gerçekleştirilmesi biçiminde ortaya çıktığının ve bu ziyaretlerin çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bıraktığının altını çizmişlerdir. Son olarak öğrenciler, suç unsuru taşıyan eylemlerin faili olarak korunma kararlı çocukların toplum tarafından işaret edildiğini belirtmişlerdir. Öğrenciler korunma kararlı çocukların, toplumun suçlama eğilimi ile hem kuruluş bakımında kaldıkları süre içinde hem de korunma kararlarının kaldırılıp kuruluş bakımından ayrıldıktan sonra karşı karşıya kaldıklarını keşfetmişlerdir. Öğrenciler ayrıca korunma kararlı çocukların biyolojik ailelerine yönelik de toplumda yaygın bir suçlama eğilimi olduğunu, bu eğilimin ise çocuklarını sorumsuzca terk etmiş oldukları kabulünden kaynaklandığını keşfetmişlerdir.

Literatürde çocuk refahı alanında yapılmış ve korunma kararlı çocukların maruz bırakıldığı önyargılı yaklaşımları, bu yaklaşımların boyutlarını ve sonuçlarını ortaya çıkartan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Riggs, King, Delfabbro ve Augoustinos. (2009, s. 242) tarafından yapılan araştırmada, korunma altındaki çocuklar ile 'yersiz yurtsuz olma', 'çatışmacı olma' gibi olumsuz kabullerin ilişkilendirildiği bulunmuştur. Çocukken korunma altına alınan gençlerle yapılan başka bir çalışmada da gençlerin, 'kötü çocuk' olduklarına ilişkin yaygın kabuller nedeniyle kendilerini etiketlenmiş hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Hochman, Hochman, & Miller, 2004, s. 20). Çocuk refahı sistemi içinde farklı bakım modellerinden yararlandırılan çocukların sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalma durumları arasındaki farkları değerlendiren çalışmalar da kuruluş bakımı altındaki çocukların sosyal dışlanmayla karşılaşma durumlarına ilişkin benzer sorunlara dikkat çekmektedir. Örneğin Beeman ve Boisen (1999, s. 322) tarafından çocuk refahı uzmanlarıyla yapılan bir araştırmada akraba bakımı altında olan çocuklara nazaran, kuruluş bakımında kalan pek çok çocuğun, sosyal dışlanmayla karşı karşıya kaldığı belirtilmiştir. Benzer biçimde Hong, Algood, Chiu & Lee (2011, s. 870) tarafından yapılan çalışmada da kuruluş bakımında kalan çocukların, akraba bakımı altında kalan çocuklara göre, korunma altındaki çocuklar olarak etiketlenmeyle karşılaşma olasılığının daha yüksek olduğuna vurgu yapılmıştır. Bazı araştırmalar ise korunma altındaki çocuklar için koruyucu bakım hizmeti veren kişi ya da ailelerin, çocukların maruz bırakıldığı sosyal dışlanmanın benzeriyle karşılaştıklarını göstermektedir. Örneğin özel gereksinimleri olan çocukların koruyucu aileleri ile gerçekleştirilen bir araştırmada koruyucu ailelerin, toplumdaki soyutlanmış ve etiketlenmiş olduklarına dair deneyimlerine yer verilmiştir (Lauver, 2010, s. 289). Benzer biçimde koruyucu aile olan kişilerle yapılan bir çalışmada da katılımcıların önyargılarla karşılaşma kaygısı nedeniyle koruyucu aile tanımlamasını bilhassa kullanmadıkları, koruyucu aile olduklarını gizleyemedikleri durumlarda ise sosyal dışlanma ve statü kaybı yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır (Blythe, 2012, s. 234). Konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalar ise önyargılı yaklaşımların olumsuz etkilerini gözler önüne sermiştir. Örneğin Kools (1997, s. 263) tarafından yapılan araştırmada korunma altında olan çocuklara yöneltilen olumsuz yargıların, çocukların kimlik gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve kendilerini, başkaları tarafından değersizleştirilmiş hissettikleri ortaya çıkartılmıştır.

Özetle bu çalışma, sosyal hizmet öğrencilerinin, korunma kararlı çocukların karşılaşabilecekleri olumsuz yargıların neler olabileceğini keşfetmeleri amacıyla gerçekleştirilmiştir. İlgili ders kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler ile öğrencilerin söz konusu farkındalığı edinmelerine çalışılmış ve yansıtıcı günlüklerle bu farkındalıklarının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Araştırma, ders kapsamında gerçekleştirilen kaynak okumaların ve kuruluş ziyaretlerinin, korunma kararlı olup kuruluş bakımında kalan çocuklara dair toplumdaki mevcut olumsuz

Özateş Gelmez

yargıların öğrenciler tarafından görülmesini sağladığını göstermiştir. Böylece yapılan çalışma ve araştırma, sosyal hizmet uzmanı adaylarının benzer farkındalıkları geliştirebilmeleri amacıyla, lisans eğitimi süresince bu tür amaçlarla hazırlanacak ders içeriklerinin önemini ortaya çıkartmıştır.

Extended Summary

Introduction

In almost every society and every historical process, there have been children whose care has shifted from biological parents to caregiver families or the institutions due to the negligence and/or abuse of the children or the deprivation of the parents. The planning and implementation of services offered to foster children are amongst the efforts of child welfare. With the emergence and development of welfare states, providing the services necessary to ensure healthy conditions for family and children and to protect children rights has been among the priorities of the states. Therefore, some of the child welfare services have been planned and presented for foster children. In cases when it is not possible or not suitable for the child to remain with the biological family, the child can be placed in the home of a relative or non-relative caregiver or institutions. Children's homes provide residential services for the foster children in the 0-18 age group in Turkey.

Research Problem

This research has been based on the problem that if the social workers working in the field of child welfare as in all other working areas of social work are not aware of common negative stereotypes, they cannot work in accordance with the principles of the social work profession.

Research Question

In this research, the aim was that social work students gain awareness about the common negative stereotypes of foster children in the society.

Method

The course also aimed to provide students with awareness of the negative stereotypes of the client groups benefiting from different social services. In the context of child welfare, one of the areas discussed in the course, the subject of foster children was examined. In this context, the students were asked to read the specific references related to child welfare. Afterwards, a visit was made to children's homes with the participation of all the students. During the visit, basic information was shared with the students such as history, legislation, purpose, personnel and services of the institution, and its clients' profile. Then, the students were informed about the professional experiences of the social worker, her/his opinions about the negative stereotypes of the client group, the elimination of these stereotypes and her/his evaluations of how can social inclusion be achieved. After this learning process, reflective diaries were applied to the students to make out their awareness of the common negative stereotypes of foster children. Students were asked two questions in reflective diaries. The first of these questions is: What did you learn in this lesson? And the second is: Did you notice the negative stereotypes of foster children? After the completion of the course, the reflective diaries were analyzed by content analysis method and the themes of the research were reached. In this research, three themes have been reached; compassion, affection and blame.

Findings

Reflective diaries of 149 female and 40 male students who participated in the Field Experience in Social Work Settings in 2016-2017 academic year were analyzed. As a result of the analysis, it has been observed that the students gained awareness concerning the fact that foster children have to cope with different aspects of social exclusion.

Compassion

Under this theme, the students stated that if compassion is the emotion that determines the approach towards foster children, children face with labeling and exclusionary treatment in the public sphere.

Affection

Under this theme, the students stated that affection for foster children is different from the affection for children living with their families. According to this, students emphasized that this approach, which is shaped by this emotion, has no positive response for the lives of children except that it provides relief in the conscience of adults, because this kind of approach does not humanize the attitudes that foster children are exposed to.

Blame

Under this theme, the students stated that there is a widespread blame in the community towards the biological families of foster children, and that these children are seen as potential agents of criminal acts whether they are living in the children's homes or left from there.

Conclusion

Protecting of rights and well-being of foster children is among the main responsibilities of social workers working in the field of child welfare. It is important that social worker candidates who will work in the field of child welfare should be aware of negative stereotypes in order to fulfill these professional responsibilities. This study was carried out in order to help the students discover common negative stereotypes of foster children. With the activities carried out within the scope of the course, it was aimed that the students gain awareness of stereotypes. The research has shown that the course achieved its aim. Thus, the study revealed the importance of course contents to be prepared for such purposes during the undergraduate education in order to help social worker students to develop similar awareness.

Kaynakça / References

- Acar, H., Akar, M., & Acar, Y. B. (2016). Sosyal hizmet öğrencilerinin değer yönelimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 97-118.
- Barbell, K., & Freundlich, M. (2001). *Foster care today*. Washington, DC: Casey Family Programs.
- Beeman, S., & Boisen, L. (1999). Child welfare professionals' attitudes toward kinship foster care. *Child Welfare*, 78(3), 315.
- Blythe, S. L., Jackson, D., Halcomb, E. J. & Wilkes, L. (2012). The stigma of being a long-term foster carer. *Journal of Family Nursing*, 18(2), 234-260.
- Cankurtaran, Ö., & Beydili, E. (2016). Ayrımcılık karşıtı sosyal hizmet uygulamasının gerekliliği üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27(1), 145-160.
- Çavuşoğlu, T. (2005). *Sosyal hizmetlerin yakın tarihinden sayfalar Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu yapıları 1917-198*. Ankara: SABEV.
- Çavuşoğlu, T., & Açar, F. (2005). Mithat Paşa ve ıslahhaneler. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2004 Bildiri Özetleri Kitabı, 4-6 Kasım 2004*. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Çavuşoğlu, T. & Çetinkaya, J. (2005). Darulaceze ve sosyal hizmetler. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2004 Bildiri Özetleri Kitabı, 4-6 Kasım 2004*. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Çavuşoğlu, T. & Sevindi, F. (2005). Darü'l eytamlar. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2004 Bildiri Özetleri Kitabı, 4-6 Kasım 2004*. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Çocuk Koruma Kanunu. Kanun Numarası: 5395. Kabul Tarihi: 03.07.2005. Resmi Gazetede Yayımlanma Tarihi: 15.07.2005.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ÇHGM]. (2017a). 2017 Yılı Bülteni. 15.09.2018 tarihinde <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yayinlar-ana-baslik/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu-2017-bulteni.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ÇHGM]. (2017b). 2017 Yılı Yıl Sonu Verileri. 15.09.2018 tarihinde <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/istatistikler/2017-yil-sonu-verileri.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Duffy, J. & Hayes, D. (2012). Social work students learn about social work values from service users and carers. *Ethics and Social Welfare*, 6(4), 368-385.
- Dummer, T. J., Cook, I. G., Parker, S. L., Barrett, G. A., & Hull, A. P. (2008). Promoting and assessing 'deep learning' in geography fieldwork: An evaluation of reflective field diaries. *Journal of Geography in Higher Education*, 32(3), 459-479.
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., & Kyngäs, H. (2014). Qualitative content analysis: A focus on trustworthiness. *SAGE Open*, 4(1), 1-10
- Erol, N., Şimşek, E., & Üstüner, S. (2005). *Çiçekli dünyamda elimi yalnız bırakma*. Ankara. Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Derneği.
- Friedlander, A. W. (1966). *Sosyal refah hizmetine başlangıç* (Çev: R. Taşçıoğlu). Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Hochman, G., Hochman, A., & Miller, J. (2004). *Foster care: voices from the inside*. Pew Commission on Children in Foster Care.
- Hong, J. S., Algood, C. L., Chiu, Y. L., & Lee, S. A. P. (2011). An ecological understanding of kinship foster care in the United States. *Journal of Child and Family Studies*, 20(6), 863-872.
- Kools, S. M. (1997). Adolescent identity development in foster care. *Family Relations*, 46(3), 263-271.
- Koşar, G. N. (1992). *Sosyal hizmetlerde aile ve çocuk refahı alanı*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- Lauver, L. S. (2010). The lived experience of foster parents of children with special needs living in rural areas. *Journal of Pediatric Nursing*, 25(4), 289-298.
- Riggs, D. W., King, D., Delfabbro, P. H., & Augoustinos, M. (2009). "Children out of place" representations of foster care in the Australian news media. *Journal of Children and Media*, 3(3), 234-248.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. Kanun Numarası: 2828. Kabul Tarihi: 24.05.1983. Resmi Gazetede Yayımlanma Tarihi: 27.05.1983.
- Travers, C. (2011). Unveiling a reflective diary methodology for exploring the lived experiences of stress and coping. *Journal of Vocational Behavior*, 79(1), 204-216.
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, 15(3), 398-405.
- Wahler, E. A. (2012). Identifying and challenging social work students' biases. *Social Work Education*, 31(8), 1058-1070.